

УДК 37.017.92

Н.О. Ткачова, О.С. Кабанська

ВИХОВАННЯ У ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ПРАЦІ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

У статті на основі аналізу різних визначень науковцями понять «цінність», «ставлення», «ціннісне ставлення» та врахуванні специфіки навчальної праці учнів запропоноване авторське трактування терміну «ціннісне ставлення школярів до навчальної праці». Виокремлено шляхи виховання у школярів ціннісного ставлення до навчальної праці в умовах загальноосвітнього закладу.

Ключові слова: цінність, ставлення, ціннісне ставлення, школяр, навчальна праця, загальноосвітній заклад.

В статті на основі аналізу різних визначень ученими понять «ценность», «отношение», «ценностное отношение» и учета специфики учебной работы учащихся предложена авторская трактовка термина «ценностное отношение школьников к учебному труду». Выделены пути воспитания у школьников ценностного отношения к учебному труду в условиях общеобразовательного учреждения.

Ключевые слова: ценность, ценностное отношение, школьник, учебный труд, общеобразовательное учреждение.

On the basis of the analysis of different scientific definitions of such notions «value», «relation», «valuable relation» and the consideration of pupil educational work the notion of the author's treatment of the «pupils' valuable relation towards the educational work» is suggested. The ways how to breed pupils' valuable relation toward the educational work in the conditions of educational establishments are elucidated.

Key words: value, valuable relation, pupil, educational work, educational establishment.

Постановка проблеми. Подальший розвиток тенденції щодо аксіологізації сучасної шкільної освіти зумовлює актуальну необхідність виховання в учнів загальноосвітнього закладу ціннісного ставлення до різних аспектів їхньої життєдіяльності й, зокрема, до навчальної праці. Адже виховання такого ставлення у школярів є необхідною передумовою для того, щоб в подальшому процес їхнього навчання набув перманентного характеру та високого рівня ефективності.

Аналіз актуальних досліджень. Як установлено, дослідженню різних питань виховання цінних ставлень людини приділяється значна увага в наукових працях з філософії, психології, педагогіки та інших наукових галузей. Зокрема, авторські позиції науковців щодо визна-

чення понять «цінність», «ставлення», «ціннісне ставлення» представлено у працях І. Беха, В. Гриньової, О. Дробницького, А. Здравомислова, І. Зязюна, М. Кагана, О. Сухомлинської та інших учених. Основні фактори виховання в особистості ціннісного ставлення до різних видів праці схарактеризовані в наукових доробках В. Гуріна, Ф. Іващенко, О. Коберника, О. Ковшар, В. Крутецького, А. Макаренка, В. Сухомлинського, О. Хмельової та ін. Шляхи забезпечення ціннісного наповнення змісту навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах проаналізовано в наукових працях С. Гончаренка, Ю. Мальваного, Н. Щуркової, Є. Ямбурга та інших авторів.

Науковці зробили вагомий внесок у вивчення окремих аспектів порушеної проблеми, але в цілому ця проблема не знайшла достатнього відображення в проведених дослідженнях, що зумовлює необхідність продовження наукового пошуку в даному напрямі.

Мета статті – розкрити суть ціннісного ставлення школярів до навчальної праці та визначити шляхи виховання в них такого ставлення в умовах загальноосвітнього закладу.

Виклад основного матеріалу. Очевидно, що поняття «ціннісне ставлення» виникло через поєднання таких двох термінів, як «цінність» і «ставлення». Тому для розкриття суті ціннісного ставлення доцільно спочатку визначитися із трактуванням цих двох понять.

Як засвідчив аналіз наукової літератури, вченими пропонується декілька сотень різних визначень поняття «цінності». Це свідчить про те, що протягом вже другого століття науковці так і не змогли подолати значну розбіжність у його використанні. З одного боку, неоднозначність позицій щодо визначення цінностей значною мірою ускладнює проведення наукових досліджень, а з іншого – дозволяє науковцям усвідомлювати, що будь-яке із запропонованих тлумачень має свої обмеження у використанні, що кожен з учених вносить тільки певну лепту у вирішення ціннісної проблематики взагалі. Отже, докладне вивчення різних авторських позицій дає можливість науковцям розглядати багатоаспектний феномен цінностей під різними кутами зору.

Так, прибічники семіотико-етимологічного підходу (наприклад, Ф. Ніцше) визначають суть цінностей на основі проведення семіотико-етимологічного аналізу появи самого терміну «цінність». Прихильники культурно-історичного підходу до розкриття сутності цінностей (С. Анісімов, А. Арнольдов, М. Каган, Ф. Лазарев, В. Рогулін та ін.), сприймаючи культуру як сукупність матеріальних і духовних цінностей, висвітлюють динаміку розвитку цього поняття у

світлі культурно-історичних змін, фіксуючи наявність певної наступності в цьому розвитку протягом історії людства. Прибічники системного підходу (А. Петровський, М. Рокич, М. Ярошенко та ін.) сприймають цінності як систему компонентів, що регулюють поведінку людини в різних сферах її життєдіяльності. Прибічники науково-гносеологічного підходу (Д. Белл, Дж. Гелрейт, О. Спірін та ін.) проблему цінностей пов'язують з проблемою встановлення істини як результату наукового пошуку. Згідно з висновками представників теологічного підходу (М. Бердяєв, М. Бубер, К. Войтила, Е. Жільсон, А. Камю, Р. Лотце, Ж. Марітен та ін.), цінності мають позаземне, божественне походження, що, у свою чергу, обумовлює їх абсолютний і незмінний характер.

Прибічники ірраціонально-міфічного підходу (А. Бергсон, Н. Гартман, К. Леві-Стросс, Х. Ортега-і-Гассет, Ж.П. Сартр, М. Хайдеггер та ін.) зазначають, що світ цінностей взагалі не піддається раціональному осмисленню, тому проблему з'ясування сутності цінностей людина вирішити неспроможна. За багатьма позиціями до поглядів прихильників вищеописаного наукового підходу наближаються висновки науковців (К. Барт, Б.П. Боун, У. Джеймс, Дж. Дьюї та ін.), які дотримуються суб'єктно-індивідуалістського підходу до розкриття сутності цінностей. За їхніми висновками, створення власної системи цінностей як провідних життєвих орієнтирів є суцільно індивідуальною проблемою, яку треба вирішувати кожній конкретній особистості самостійно.

Іншої наукової позиції дотримуються прибічники особистісно діяльнісного підходу (М. Каган, Є. Логова, В. Нестеренко та ін.). У своїх працях вони переконливо доводять, що персональні цінності особистості не можна закласти в її свідомість ззовні, вони є результатом активної діяльності самої людини [9].

З урахуванням різних думок науковців було зроблено висновок про те, що цінність — це позитивне значення об'єктів оточуючого світу чи ідей для суспільства, групи людей або окремої особистості. Цінності виникають під час практичної діяльності людей, коли вони не тільки пізнають властивості природних і соціальних явищ, але й намагаються дати їм оцінку щодо встановлення їхньої користі для свого життя. У масштабі життєдіяльності окремої особистості цінності, виступаючи результатом її суб'єктивної оцінки, тісно пов'язані з чуттєво-емоційною й мотиваційно-поведінковою сферами. Крім цього, слід зауважити, що, з одного боку, цінності є основою для формування індивідуальних життєвих пріоритетів людини,

а з іншого, – виконують функцію регулятора її соціальної взаємодії з іншими людьми.

На основі вивчення наукової літератури встановлено, що термін «ставлення» в науковій літературі теж тлумачиться неоднозначно. Зокрема, різні автори визначають це поняття як:

– базисну категорію, що характеризується значущою для суб'єкта спрямованістю на об'єкт, в ролі якого можуть виступати не тільки матеріальні речі, але й феномени культури, духовні цінності та інші люди (М. Дмитрієва [4]);

– реальний зв'язок, який встановлює людина з об'єктом оточуючого світу у своїй свідомості в процесі задоволенні певної потреби (Н. Шуркова [10]);

– суб'єктивні характеристики особистості, що виникають та змінюються в процесі задоволення певної потреби (Л. Божович [1]).

Зазначимо, що в контексті дослідження погоджуємося з думкою відомого науковця В. М'ясищева [6], який під ставленням розуміє цілісну систему індивідуальних, виборчих, усвідомлених зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності.

Відсутність загальноприйнятих трактувань термінів «цінність» і «ставлення» зумовлює неоднозначність і у визначенні поняття «ціннісне ставлення». Зокрема, різними авторами під цим поняттям розуміється:

– внутрішня ціннісно-смилова позиція суб'єкта, що виникає в ситуаціях свободи його вибору та відображає зв'язок між ним і певним об'єктом, який здатний задовольняти його потреби, причому цінністю в такому разі є та властивість цього об'єкта, яка відповідає інтересам особи та поставленій нею меті (Т. Буторіна, З. Демченко, В. Сластьонін, Г. Чижакова [3; 8]);

– певна установка особистості, що виявляється через єдність її мотивів, об'єктивних переживань, особистісних якостей та реальної поведінки (В. Буркун [2]).

Отже, ціннісне ставлення людини до певного об'єкту виявляється в усвідомленні нею його беззаперечної цінності. Унаслідок цього суб'єкт відчуває не конкретні речі, а їхній вплив на своє життя [7]. Тому основою для виховання в молоді системи ціннісних ставлень є потреби та інтереси особистості, а також її здатність до цілеспрямованої, доцільної діяльності.

Як відомо, навчання є провідним видом діяльності для молодшої людини учнівського віку. Причому без активної навчальної роботи вони не зможуть оволодіти іншими видами людської діяльності –

виробничою працею, художньою творчістю тощо. Тому виховання в учнів ціннісного ставлення до навчальної праці є важливим завданням для кожного вчителя.

Зазначимо, що суть праці в багатьох наукових працях зводиться до цілеспрямованої соціально-продуктивної діяльності людини, яка вимагає від неї концентрації моральних, фізичних, інтелектуальних, психологічних і вольових зусиль. На підставі цього в дослідженні під ціннісним ставленням школяра до навчальної праці розуміється вияв внутрішньої особистісної позиції, що забезпечує сприйняття ним навчання як індивідуальної цінності. Як наслідок, учень отримує моральне, психічне й емоційне задоволення від участі в навчальній діяльності.

Як установлено, ціннісне ставлення до діяльності виявляється: у прийнятті людиною об'єктивних цілей діяльності для керування власної участі в ній; у розумінні сенсу діяльності, що виконується, та в активній участі в ній; в оволодінні людиною способами виконання даного виду діяльності [5].

У процесі проведення дослідження було зроблено висновок про те, що ефективними шляхами виховання у школярів ціннісного ставлення до навчальної праці в умовах загальноосвітнього закладу є такі:

- систематичне розкриття учням ролі й місця освіти в житті сучасної людини, формування в кожного з них прагнення та спроможності виявляти себе як активного суб'єкта навчального процесу, який усвідомлено розбудовує власну освітню траєкторію на ґрунті врахування індивідуальних потреб та інтересів;

- на основі постійного вивчення індивідуальних потреб учнів внесення своєчасних змін в організацію та зміст навчального процесу, швидке й адекватне реагування вчителями на нові запити школярів;

- цілеспрямоване створення в навчальному процесі ситуацій успіху, які сприяють підвищенню самооцінки учнів та відчуттю ними позитивних переживань щодо власних навчальних досягнень;

- проектування й реалізація ціннісного наповнення змісту навчального матеріалу, що спонукає учнівську молодь до висловлювання індивідуальних оцінних суджень, пошуку вагомих аргументів для захисту власної позиції;

- включення школярів в практичну діяльність, яка забезпечує ефективну інтеріоризацію ними соціально значущих цінностей.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на підставі вищевикладеного можна дійти висновку про те, що виховання у школярів ціннісного ставлення до навчальної праці в умовах загаль-

ноосвітнього закладу є складним багатограним процесом, який допомагає кожній особистості усвідомити індивідуальний сенс та значення кожного фрагменту навчальної діяльності. Реалізація вищезазначених шляхів у роботі дозволяє забезпечити її ефективність.

Зазначимо, що в подальшому планується розробити науково-методичні рекомендації з питань виховання у школярів ціннісного ставлення до навчальної праці в умовах загальноосвітнього закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л.И. Отношение школьников к учению как психологическая проблема / Л.И. Божович. – М. : АПН РСФСР, 1951. – Вып. 36. – С. 3 – 28.
2. Буркун В.В. Формування у старшокласників морально-ціннісного ставлення до продуктивної праці : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / В.В. Буркун. – Луганськ, 2006. – 19 с.
3. Буторина Т.С. Ценностное отношение будущего учителя к профессиональной деятельности как педагогическая проблема / Т.С. Буторина, З.А. Демченко // <http://www.emissia.org/offline/1064.htm>.
4. Дмитриева М.А. Формирование ценностного отношения к семье у старших школьников : автореф. дис. ... канд. психол. наук / М.А. Дмитриева. – Ростов-на-Дону, 1999. – 19 с.
5. Кирьякова А.В. Ориентация школьников на социально-значимые ценности (теория и диагностика) : учеб. пособ. – Л. : ЛГПИ, 1991. – 84 с.
6. Мясищев В.Н. Психология отношений : избр. психол. тр. / В.Н. Мясищев; под ред. А.А. Бодалева. – 4-е изд. – М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та ; Воронеж : МОДЭК, 2011. – 398 с.
7. Палей Е.В. Проблема ценности (социально-онтологический аспект) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филос. наук : 09.00.11 / Е.В. Палей. – Иваново, 2007. – 22 с.
8. Слостенин В.А. Введение в педагогическую аксиологию : пособ. / В.А. Слостенин, Г.И. Чижаква. – М. : Издат. центр «Академия», 2003. – 192 с.
9. Ткачова Н.О. Аксиологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі : монограф. / Н.О. Ткачова. – Луганськ : Луган. нац. пед. ун-тімені Т. Шевченка; Х. : Вид-во «Каравела», 2006. – 300 с.
10. Щуркова Н.Е. Новое воспитание / Н.Е. Щуркова. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 98 с.